

Elísabet Kristín Jökulsdóttir

Að elska vestfirðing

Að elska vestfirðing er að elska hafið í augum hans, norðanáttina sem stendur útúr honum þegar hann heldur einræðurnar um ágæti sitt, hrukkurnar á enni hans sem eru einsog skorningarnar á Gleiðarhjalla og benda til þess að ástin hafi hrukkað enni hans þegar hann reyndi að verjast henni, að elska vestfirðing er að trúá á gugguna hvort sem hún var seld eða ekki seld, að elska vestfirðing er að elska bg og ingibjörgu, rækjuna, snjóskafana, siggu ragnars, gamla bakaríið, allar gömlu ljósmyndirnar, gúttó, villa valla, víking þriðja, hver sé skyldur hverjum, hver bjó hvar, hver er fluttur suður, að elska vestfirðing er að lofsyngja fíflalæti og vitleysisgang, þegar hann kemur í heimsókn bankar hann ekki en beygir sig niður við dyrnar og galar innum dyralúguna þótt hann sé að verða sextugur, að elska vestfirðing er deyja pínulítið þegar hann byrjar að einangra sig, ekkert flug, engar samgöngur, síminn lokaður og vestfirðingurinn liggur í þunglyndi og rís ekki upp aftur fyrren í lok janúar, þetta er ekkert sem sálfræðingar ráða við, þetta er myrkrið og sólin í sál hans sem hafa sett mark sitt á hann einsog hrukkurnar fjórar á enninu sem tákna jafnmargar eiginkonur sem hann skilur ekkert í að hafa yfirgefið því auðvitað yfirgáfu þær ekki hann svona stórkostlegan og að elska vestfirðing er að hlusta á norðanáttina hvína dag eftir dag þegar hann lýsir sjálfum sér og sálarlífi sínu, öllum þessum tvö hundruð togurum sem hann hefur verið á, öllum sem fóru í hafið og öllum sem björguðust, allt myrkrið sem drukkið var og reið honum næstum að fullu og hann vaknaði upp í meðferð og þar voru engin fjöll og ekkert haf þangað til hann hitti annan vestfirðing með Gleiðarhjalla í andlitinu og myrkrið í hverri taug að sligast undan örlögum og aðeins vitleysisgangurinn gat bjargað þeim einsog sólargangurinn í þessum bæ sem kúrir við ysta haf og þegar ég sakna hans sakna ég ekki hans heldur sakna ég vestfirðings sem ber mig á höndum sér, snýr hlutunum á hvolf, skilur æsinginn, taumleysið, skáldskapinn og hlustar sallarólegur einsog hann hlustar á norðanáttina fjórtánda daginn í röð, að elska vestfirðing er einsog að fá rjómatertu á hverju kvöldi í rúmið og á morgnana er sólin í bollanum. Og ástin lygn.

.... ALLT SEM ÉG ELSKA

Á hátíðisdögum á maður alltaf að segja gamlar sögur til að festa hátíðina í sessi svo ég var að hugsa um að segja nokkrar sögur af gömlum kærustum.

Ég hitti fyrsta alvöru kærastann minn 17. Júní. Það þarf ekki fleiri orð um það. Og þó. Fyrsti kossinn átti sér stað í Alþingishúsgarðinum. Þegar við fórum útúr garðinum hófumst við handa um að draga niður sinnhvorn íslenska fánann í prakkaraskap en lögreglan mætti á staðinn og við fengum að gista fangageymslur fyrstu nóttina okkar. Bjarta 17. Júní nótt. En hversu margir eiga minningu um fyrsta kossinn í Alþingishúsgarðinum?

Ég geri ráð fyrir að ég hafi verið fengin til að halda ræðu hér af því ég veit ekkert um Jón Sigurðsson, það er líka rétt, ég veit ekkert um hann. En býst við að Ísland verði fyrst fullvalda eftir að þessi ræða hefur verið flutt.

Páll Björnsson talar um það í bók sinni Jón Sigurðsson allur? að dýrðarljóminn um Jón hafi hafist svo um munaði þegar hann dó og varð jarðsettur. “Hann var frelsishetja, þjóðvinur, forseti Íslendinga, hinn besti faðir, mesti og besti sonur landsins,, skapari þjóðarinnar og svo mætti áfram telja.” Í bókinni er jafnframt vakin athygli á þeirri mótsögn að jarðarför Jóns og Ingibjargar sem varð sorgarhátíð en um leið að mikilli sigurhátíð þarsem nafn forsetans var ljómað upp. Hann segir í framhaldinu: “Síðan þá hefur kastljósinu verið beint

að honum með þeim hætti að það mætti halda að jarðarförinni væri ekki lokið. Sé því þannig farið hefur samsetning líkfylgdarinnar breyst. Konur hafa tildæmis fengið tækifæri til þáttöku um leið og Jón forseti hefur orðið að æ hversdagslegra tákni.”

Í tilefni af miðnætursólinni og okkar björtu nóttum vil ég minna á stofnun

Villiblómalyðveldisins árið 2016 í Forsetakosningunum. Ég stofnaði Villiblómalyðveldið til heiðurs villiblómunum sem ilma, svo litfögur, viðkvæm og sterk. Til að bregða ljósi á Ísland sem stundum verður útundan. Villiblómin sem brúðarvendir. Villiblómin sem börnin týna handa mömmu sinni. Villiblóm sem vaxa á öræfum og heiðum.

En ég veit ekkert um hvað ég ætla að tala, ég er svo þurrausin af kvíða, sjúkdómi sem lagðist á mig fyrir einu og hálfu ári, og ég er aðeins farin að ná bata af, - ég vil minna á að Jón Sigurðsson lá marga mánuði eftir að hann hafði veikst alvarlega, - En það er fylgikvilli þessa kvíða að mér hefur fundist að ég væri búin að öllu, ætti ekkert eftir, nema segja barnabörnunum sögur, að öðruleyti þurrausin, öll ker mín tóm. Ég var haldin svo miklum kvíða að ég gat ekki hvorki farið útí búð né sett í poka, það er nú illa komið fyrir manni í kapítalísku þjóðfélaginu að maður geti ekki sett í poka. Það hefur nú skánað að mun og ég get fyllt poka. Sumir sögðu mér að elska kvíðann, líta á hann sem vin, en það gat ég ómögulega hugsað mér.

Ég komst hinsvegar að því að ég þjáðist líka af ástleysi, ég var orðin þreytt og örmagna en kvíðinn veldur þreytu. En ég hafði tekið af mér öll leyfi til að elska. Kannski var ég líka farin að líta á ástina sem skyldu, hún var stöðnuð og ég farin að hlýða allskonar frösum um að elska sjálfa mig án þess að vita hvað fælist í því.

Ég elska tildæmis að fara útá land, síðasta sumar þegar allir Íslendingarnar voru á þeytingi um landið sat ég heima þangað til vinkona mín bauð mér á Þingvelli, það var ekki það að ég vildi ekki fara, ég bara gat það ekki.

En ég nærðist á þessari heimsókn til Þingvalla. Ég elska Þingvelli.

Það er gott að vita hvað kveikir ástina á sjálfum sér, og enn betra að geta framkvæmt það. Ég ætlaði allsekki að tala um kvíða hér. En ég ætla að víkja að afmælisbarni dagsins Jóni Sigurðssyni sem sagði að föðurlandsást væri fólgin í því að elska föðurlandið einsog það væri, með kostum þess og göllum. Þessa skoðun hafði ég ekki heyrt hvað föðurlandsást snerti. Skilningur minn á hinum gömlu viðhorfum til föðurlandsástar var að þar væri ekki um neina galla að ræða.

En átti þá að elska hafísvetur, manndrápsbyli, hrauneðju, jarðskjálfta. Ég er ekki viss um að Jón Sigurðsson hafi meint þetta, frekar að hann hafi meint “stjórnarfarslega séð”. Því hann bætti við að við ættum að elska þetta allt, annmarkana líka sem sagt og reyna að breyta þeim.

Ég tildæmis hata Gullfoss. Af því ég var einu sinni næstum hröpuð ofaní Gullfoss að börnum mínum ásjaandi. Ég er með alvarlega áfallastreituröskun gagnvart Gullfossi sem truflar alla mína fyrrverandi ást mína á fossinum. Ég hafði nefnilega klifrað á syllu í fossinum tilað bjarga ljóði. Í tíu ár eða svo endurupplifði ég atburðinn og nú banna ég sjálfri mér að hugsa um Gullfoss. Ég man líka eftir því þegar snjóflóðin féllu í Súðavík og á Flateyri þá fór ég að hata fjöllin og það var sársaukafullt. Ég velti því hvernig ég gæti fyrirgefið þeim og það var með því að ganga á þau, aftur og aftur.

Ég skildi þetta með að að erfitt væri að sýna ást eitt sinn þegar ég hélt ræðu á 50 ára afmæli Landverndar um stærstu sigra í Náttúruvernd. Ég var heiðruð að fá að tala þar. En rétt áður en ég lagði af stað fór ég að þjást líkamlega. Mér varð flökurt, mér fannst vera steinn í brjóstinu, verkur undir bringspölunum, höfuðverkur, ég hugsaði um að tilkynna mig veika. Og ég spurði líkamann hvað er að? Og hann svaraði, manstu fyrir fimmtíu árum þegar þú sextán ára gömul fórst norður á Strandir og bast náttúrunni böndum, æðarfugl úaði á sjónum, rekaviðardrumbur flaut að landi, skarfur breiddi úr vængjum sínum, selur stakk upp kollinum. Auðvitað mátti ég tala um það í ræðunni en það tók sig upp gamall sársauki þegar við vorum að berjast á móti stóriðjustefnu þá var lagt til að við töluðum mál stóriðjusinna. Svo þeir skildu hvað ég tala um. En þá læra þeir aldrei neitt um ástina mína.

- En þetta sýndi mér að við þjáumst ef við megum ekki sýna ást.

Ástin bindur bönd. Einsog refurinn sagði í bókinni Litli Prinsinn. “Þú berð að eilífu ábyrgð á því sem þú binst böndum. “ Og hann bætti við. “Það er tíminn sem þú hefur varið í rósina þína sem gerir rósina svo mikils virði.“

Þórhildur Þorleifsdóttir leikstjóri segir um ástina: “Ástin er sköpunarafl og þess vegna oft hættuleg. Öll ógnarríki reyna að koma böndum á ástina og sköpunina. Taka má Pólland sem dæmi sem vill ráða yfir líkama kvenna.”

Stundum bera tilfinningarnar mig ofurliði, fegurðin svo yfirþyrmandi. Fegurðin nístir hjartað. Sigurður Pálsson sagði: “Hvað sem hver segir er fegurðin ekki skraut heldur kjarni lífsins.” Tilfinningarnar geta verið svo sterkar. Yfir sumarnóttinni. Barnabörnum. Gömlu fólki, ilminn af heiðinni, í vor skulum við elskast á Vopnafjarðarheiði; pönnukökum með sykri, sveitaböllum, líka þeim sem liðin eru, ég elska Jón Sigurðsson og Ingibjörgu því ég hef lesið bækur um þau, fjallið, ströndina, kuðunga, sundlaugar, vini mína, vináttunnar trúfesti, allt þetta vil ég fá að elska, þakka fyrir, borðlampa, sjoppur, rútur, vegi, mýrar og reyrgresi, fífu og fugla, ég elska Laugarvatn, er komið nóg? Ástin á nóg handa öllum. Ég þakka Árneshreppi að hafa gert mig að skáldi.

Ræða prestsins við brúðkaup þeirra Jóns og Ingibjargar var falleg, presturinn talaði um vináttuna sem kveikti elsku og byggði á trúfesti.

En talandi um Jón Sigurðsson þá segir Guðjón Friðriksson í ævisögu að Líf Jóns hafi að verið dans á rósum þangað til hann veikist af flensu og svo öðrum veikindum en uppúr þeim reis hann upp sem stjórnmalamaður. Líf Ingibjargar konu hans var á tímabili ekki dans á rósum og Jón Sigurðsson leiðinlegur við hana, lét hana bíða í festum þótt sjálfsagt hafi það verið hennar val, eða hvað, konur gátu sagt sig úr festum. En allavega þá skrifuðu vinir hans og fjölskylda honum ótal bréf um að sinna Ingibjörgu, en hún var sögð hugsjúk sem er stórt orð, ég átti erfitt með að fyrirgefa Jóni þessa framkomu við Ingibjörgu þangað til ég las bréf hans til bróður síns eftir giftinguna.

“Þakka þér fyrir bréfið þitt um daginn og fréttirnar um Heklu en því er verra þ ég hefi ekki komist austur því fyrst var nú áfergjan að sofa hjá konunni og svo illviðrin og alþingistíðindin ... en ég var ekki ánægður nema ég hefði komist að fjallinu.... Ég gifti mig skömmu eftir það við skildum og hef setið í helgum stein síðan.”

“áfergjan að sofa hjá konunni.” Þetta slær allt út, áfergjan er stórt orð og lýsir heitum ástríðum. Voru það þessi tólf ár sem brutust fram? Eða kom nú í ljós ástin fyrir rjúpnatunnurnar en Ingibjörg á að hafa sent honum tunnur með söltuðum rjúpum.

Það minnir mig á að ég átti einu sinni kærasta sem var aldrei kærastinn minn. Ég elskaði hann eiginlega meira en alla hina, eða allavega mjög mikið, ég hlustaði á útvarp með honum norður á Ströndum, ég hafði komið að heimsækja bróður minn, þar var þessi fallegi maður,

Safn Jóns Sigurðssonar

ljóshærður með sítt hár, hann var líka svo kátur, hann bar ekkert skynbragð á ást mína, enda sat ég stjörf fjórtán ára unglíngur og svo fimtán og loks sextán en þá hafði ég sprungið út einsog blóm og hann snarheillaðist af mér, og kyssti mig fyrir utan Félagsheimilið á Ströndum, einn dýrasti koss ævi minnar. Seinna varð ég aftur ástfangin af honum, þá var hann dáinn. Ég kom norður á Strandir, þrjátíu árum seinna, og hann svo nálægur að brjóst mitt bifaðist af heitri þrá, söknuðurinn óbærilegur.

Ég fékk mjög forsetalegt uppeldi, ég var alltaf á Þingvöllum með afa og ömmu að borða samlokur úr körfu Íslenskra aðalverktaka, síðan setti afi mig inni Bændahöllina, Eimskipafélagið, Sambandið, BSÍ, Lýðveldisstofnun, meðan við tuggðum samlokurnar. Með hangikjöti, osti, gúrku eggj og tómata. Á eftir fórum við uppí brekku að huga að blómum, bláberjalyngi, fífum og reyrgresi og ég fékk að heyra hryllilegar sögur sem höfðu dunið yfir þjóðina, einsog músina sem gróf sig ofaní kindaskrokk í fjárhúsunum svo kindin jarmaði einsog keðjusög, ég heyrði um tvær litla stúlkur sem hefðu andast í lautu á fífukodda, hvernig þjóðin hefði lognast út af í myrkri, kulda og vosbúð í margar aldir meðan hún sat við skriftir á Íslendingasögunum undir Heklugosi en einn daginn smurði amma samlokur í körfu frá Íslenskum aðalverktökum og við ókum af stað að skoða Heklugosið. Hraunið ruddist áfram glóandi með skruðningum og svo fórum við niðrí fjöru að tína ígulker og kuðunga, og fengum að heyra um Reynistaðabræður og Djáknann á Myrká á leiðinni heim, skipsstrandið

á Mýrum, og fólk sem hafði dáið á leiðinni til Vesturheims. Svo ég vogaði mér aldrei að fara þangað.

Ömmu þótti banakringlan besti bitinn en afa síðubitararnir. Og afa þótti líka augað best en amma kunni best að meta tunguna, og afa þótti líka hnakkaspikið afbragð og snoppan gómsæt.

Mér fannst allt merkilegt í sambandi við ömmu mína, hvíta hárið, handarbakið, fótleggirnir, maginn, mjaðmirnar, brjóstin, hálsinn, hendurnar, svo var hún brennd þegar hún dó og mér fannst það skuggalegt, en ég man þetta allt, hvernig hún lagði hendurnar fram á borðið og spennti greipar þegar hún talaði, hvernig hún stormaði áfram þegar hún gekk, hvernig hún sat undir lampanum að sauma og þegar hún var ekki að sauma fitlaði hún við olnbogabótina.

Ég sá ömmu mína aldrei elda mat, afi eldaði matinn, skyr, svið, kjötsúpu, smjör, ýsu, hamsatólg, kartöflur, kjöt í karry, hann notaði gróft salt úr fallegri krús útá matinn, sérstaklega kartöflurnar, á haustin lét hann bláber út á skyrið og rjóma, hann var fæddur 1908 og amma 1910 og hann vaskaði upp, amma vaskaði aldrei upp, hann bjó til stóra stóra froðu og skemmti sér við að moka henni yfir í hinn vaskinn, amma steikti að vísu svínakótelettur á annan í jólum og hún bakaði sveskjuköku handa afa, á jólunum.

Ég er að skrifa hér um forfeður mína til að sýna að manns eigin saga inniheldur ótal líf og aðrar sögur. Svo það er í lagi að skrifa um sjálfan sig.

Undanfarin ár hafa verið skrifaðar bækur og greinar þarsem fólk “opnar” sig einsog það er kallað. Á skömmum tíma hefur þessi leið orðið hluti af menningu okkar, ég segi leið vegna þess að þetta hefur opnað leið inní hjörtu og huga þess sem skrifar og ekki síður lesandans sem tekur á móti. Þetta er líka spurning um þekkingu og ekki síður leið inní söguna. Sagan er einskonar framköllunarvökvi.

En uppá síðkastið hefur borið á því að gert er grín að þessari leið, þessum “svokölluðu” sjálfshjálparviðtölum hefur fækkað, einsog örli á því að ekki sé jafnmikill tolerance fyrir þessum bókum og áður. Og þær gerðar háðslegar.

Og tengdar við lággúru og lágmenningu. (Nú hætti mér útá hálan ís því þetta er stórt umræðuefni um lágmenningu og hámenningu, er sú skipting til eða búin til?). Vil ég í framhaldinu minna á ástarsögur sem þóttu ekki mikils virði fyrr á árum en nú er byrjað kenna þær í Háskóla Íslands.

Og svona afturábakskref er víða, bara í Danmörku um miðja nítjándu öldina, eftir frjálsræðistímabil skall á afturhald sem Íslendingar fengu að kenna á, sbr. Þjóðfundinn 1851.

Í Afghanistan var konum gert að klæðast burkum og slæðum einn góðan veðurdag. Við verðum hvern dag að styðja við Mannréttindi svo þau séu ekki fótum troðin. Því vindáttin getur snúist hratt.

En að segja söguna sína skapar mikilvæga leið til að nálgast sjálfan sig, tengsl við forfeður og fortíð. Maður veit aldrei hvert sagan leiðir sig. Það er í sögunni sem leyndarmálin felast.

Hvað sem öllu líður þá eru þessi tólf ár ein af ráðgátunum í Íslandssögunni, konur gátu setið í festum sex ár, allt uppí átta ár, en tólf ár þótti mikið og það var þískrað og gert grín að því.

Og sem fyrr segir þá skrifuðu ættingjar og vinir Jóns og hvöttu hann til að gera eitthvað í málunum. Í bókinni Ingibjörg eftir Margræti Gunnarsdóttir kemur fram að presturinn leggur áherslu á vináttuna sem getur kveikt elsku og síðan trúfesti. Þetta er fallega sagt, og hefur örugglega einkennt samband Jóns og Ingibjargar. Vináttan kveikir elsku.

Í bók Guðjóns Friðrikssonar Jón Sigurðsson birtir Guðjón bréf frá Páli Mathiessyni þarsem sagt er frá nánnum kynnum þeirra Jón og Páls. En þeir deildu saman súru og sætu veturinn 1839. Guðjón tekur fram “hversu ótrúlega náin og kærleiksrík sambúð íslensku stúdentanna getur orðið í Kaupmannahöfn.” Hann birtir bréf frá Páli til Jóns. “Þegar kvöldi tekur sakna ég þín, því þá geng ég einn til hvílu – í fýlu á stundum. Um miðjan daginn vantar mig þig við átbordið. Á morgnana þegar ég ríf upp augun, lúrir þú ekki á móti mér heldur skrölti ég einn í kompu. Nú, langi mig að ganga eitthvað vantar mig þig bæði á daginn og í rökkriinu. Já! Alltaf vantar mig þig, úti og inni, dag og nótt, og hvað lengi á það að standa. Nú býður þú mér aldrei til hans Mjóna eða hans Njális eða Péturs drengs eða Ferakúts eða Brúsanna eða Jörundar eða Keilis. Nei, sú tíð er úti.” Og þótt Fjölnismenn og fleiri hafi á þessu

rómantíska tímabili kallað hvorn annan “elsku vinurinn góði” þá er þetta bréf svo sannarlega náíð og kærleiksríkt einsog Guðjón Friðriksson heldur fram. Kannski þótti Jóni jafnvænt um Pál og Ingibjörgu.

Á 17. Júní eigum við að endurhugsa allt, endurhugsa allt, ég endurtek, þetta er stórmerkilegur dagur.

Jón og Ingibjörg voru þjóðardýrlingar,

um leið voru þau góðar og hjálpsamar manneskjur, hugsjónafólk og Jón Sigurðsson uppfræðari ungra manna, og þjóðarinnar, baráttumaður af guðsnáð. Einhvernveginn tilbúinn.... Í slaginn.

Það má líka gera gangskör að því að leiðrétta “skeifu Ingibjargar” sem menn tala háðslega um. Myndin fræga af þeim Jóni sýnir bara þreytta en svipmikla konu. Í fyrrnefndri bók um Ingibjörgu er reyndar birt önnur ljósmynd af henni, falleg og ástfangin kona. Ég myndi vilja sýna ykkur myndina hér. En afhverju megum við ekki eiga okkar Penelópu?

Það má koma fram að Páll Björnsson nefnir í bók sinni að Ingibjörg hafi verið fylgjandi kvenréttindum amk. síðustu ár sín í Kaupmannahöfn. Það er einsog markvisst hafi verið að því unnið að bola Ingibjörgu útúr sögunni. Tildæmis risu að deilur risu um hvort nafn Ingibjargar ætti að vera á minnisvarðanum eða legsteininum. Málið var leyst með því að

Safn Jóns Sigurðssonar

gera sérstaka marmaraplötu með nöfnum þeirra beggja. Nafn hennar var ekki á sjálfum minnisvarðanum. En úr því má bæta.

En fyrir utan að nefna hér stjórnarskrána sem ég vona að verði fljótlega samþykkt á Alþingi ætla ég ljúka þessu erindi. Erindi já, ég vona að ég hafi átt erindi en Kristinn Jónsson á Dröngum sagði það slæmt ef menn færu erindisleysu, það að ráfa úti sumarnóttina er fullgilt erindi.

Lifi lýðræðið.

Takk fyrir.